

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satır Altı Kur'an Tercümelerinde Çekim Edatları *

Conditional Preparations in Inline Quran Translations Written in Old Anatolian Turkish

Doi: 10.5281/zenodo.8209741

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi / 03.06.2023
Article Arrival Date

Makale Kabul Tarihi / 25.07.2023
Article Accepted Date

Makale Yayın Tarihi / 31.07.2023
Article Publication Date

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Mehmet Arif ÇALIŞKAN
Milli Eğitim Bakanlığı
mehmetarif6346@gmail.com

ORCID ID
0000-0003-3234-2091

Öz

Türk dilinde edatlar konusunda önemli çalışmalar olmakla birlikte konunun genel anlamda henüz yeteri kadar çalışma yapılmamıştır. Türk dilcileri edatlar hakkında ortak bir kanıya varmamışlar, edat hakkında çalışmalar yapan dilciler ortak bir sınıflandırma yapmamışlardır. Dil bilimciler ayrı ayrı kendi tasniflerini oluşturmuşlardır. Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış satır altı Kur'an tercümelerinde edatlar ele alınmıştır. Cevâhirul-Asdâf Satır Altı Kur'an Tercümesi, Manisa Nüshası Satır Altı Kur'an Tercümesi ve Sivas Nüshası Satır Altı Kur'an Tercümesi incelenmiştir. Eski Anadolu Türkçesi ve satır altı Kur'an tercümeleeri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Edatların Eski Anadolu Türkçesindeki ile kullanımı ve Türkiye Türkçesindeki karşılıkları tablo şeklinde verilmiştir. Edatlar çekime girerken kendinden önceki isme, zamirlere bağlanırken anlam yönünden değişik manalara girerler. Çalışmada edatların çekime girerken hangi anlam yüklediği araştırılmıştır. Bu araştırma, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış satır altı Kur'an tercümelerinde çekim edatlarını incelemek ve edatların isim unsuruyla hangi ekler vasıtasıyla birleşerek anlam kazandıklarını, bu edatların hangi anlamlara gelecek şekilde kullanıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece söz konusu edatların çok sayıda örneği çeşitli anlamsal tasniflere tâbi tutularak toplanmış ve bu konuda araştırma yapanlara katkı sağlamış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edat, Eski Anadolu Türkçesi, Satır Altı, Çekim Edatları

Abstract

There has not been enough study about prepositions in Turkish language so far. Turkish linguists have not reached a common opinion about prepositions. Linguists working on prepositions have not made a common classification. Linguists have created their own classifications separately. In this study, prepositions in the underline Qur'an translations written in Old Anatolian Turkish are discussed. In this study, Cevâhirul-Asdâf Subline Qur'an Translation, Manisa Copy Subline Qur'an Translation and Sivas Copy Subline Qur'an Translation were examined. General information about Old Anatolian Turkish and translations of the Qur'an is given. The use of these prepositions in Old Anatolian Turkish and their equivalents in Turkey Turkish are given in the table. While prepositions are inflected, they have different meanings when they are connected to the previous noun and pronouns. In this study, it has been researched which meaning is attributed to the prepositions when entering the inflection. This research aims to examine the prepositions in the underline Qur'an translations written in Old Anatolian Turkish, and through which suffixes the prepositions gain meaning by combining with the noun element, and in what ways these prepositions are used. Thus, a large number of examples of the prepositions in question will be collected by subjecting them to various semantic classifications and will facilitate the work of those who will do research on this subject.

Keywords: Preposition, Old Anatolian Turkish, Underline

* Bu yazı, "Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satıraltı Kur'an Tercümelerinde Edatlar" adlı yüksek lisans tezinde yer alan ilgili bölümün genişletilmiş hâlidir.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

GİRİŞ

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesiyle yazılmış satır altı Kur'an tercümelerinde geçen edatları incelemek ve bu edatların Türkiye Türkçesi ile benzer kullanımlarını tespit etmek, değişime uğramışsa ne şekilde değişime uğradığını tespit etmektir.

Bu çalışmada kullanılan yöntem Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satır Altı Kur'an Tercümelerinde Edatlar adlı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Nüshalarda geçen edatlara birer örnek verilmiş ve edatların Türkiye Türkçesindeki kullanımına değinilmiştir. Cevâhirul-Asdâf Satır Altı Kur'an Tercümesi Sevinç Ahundova'nın Doktora tez çalışması transkripsiyonlu metni, Manisa Nüshası Satır Altı Kur'an Tercümesi Esra Karabacak'ın Doktora tez çalışması transkripsiyonlu metni, Sivas Nüshası Satır Altı Kur'an Tercümesi Harun Küpeli'nin yüksek lisans transkripsiyonlu tez çalışmalarından faydalanılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesi 13 ile 15. Yüzyılda Azerbaycan, Kuzey Irak ve Kuzey Suriye, Anadolu, Kıbrıs, Balkanlar ve Kuzey Afrika'da kullanılmış konuşma ve yazı dili olup bu dil için çeşitli adlandırmalar kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi, Eski Türkiye Türkçesi, Oğuz Türkçesi, Eski Osmanlı Türkçesi gibi adlar kullanılmıştır. Yaygın olarak Eski Anadolu Türkçesi olarak kullanılmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye Türkçesinin atası olup yazılan eserlerle önemli bir yere sahiptir. Eski Anadolu Türkçesi ile kaleme alınan eserler dilin kelime hazinesi, Türkiye Türkçesi kelime hazinesine katkısı, milli kültürümüzün ve şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu dönemin önemli eserlerinden olan satır altı Kur'an tercümeleleri de dil bilimciler için önemli kaynaklar olarak kabul edilmiştir.

Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış satır altı Kur'an tercümeleleri sayı olarak çok fazladır. Biz bunlardan sadece *Cevâhirul-Asdâf Satır Altı Kur'an Tercümesi*, *Manisa Nüshası Satır Altı Kur'an Tercümesi* ve *Sivas Nüshası Satır Altı Kur'an Tercümesini* inceledik. Çalışmada *Cevâhirul-Asdâf Satır Altı Kur'an Tercümesi*, (CAKT), *Manisa Nüshası Satır Altı Kur'an Tercümesi* (MKT) ve *Sivas Nüshası Satır Altı Kur'an Tercümesi* (SKT) kısaltmalar kullanılmıştır. Çalışmada satır başında kullanılan numaralar orijinal metinde kullanılan numaralardır.

Edatların Tanımı

Türk dilinde edat, hem şekil, hem işleyiş bakımından ayrı bir sözcük olarak tanımlanmış; Eski Türkçeden bu yana edatlarda farklı çeşitlenmeler olmuştur. Bu çeşitlenmeler sonucu yaygınlaşarak günümüze kadar gelmiştir. Türk dilcileri bazen, Arapçayı esas alarak, bazen batı gramercilerine göre edatı farklı şekillerde tanımlamışlardır. Bazı dil bilimciler bu tanımları yaparken edatın anlamını daha da genişletmişler; bazı dil bilimciler edatı daha dar anlamda tanımlamışlar. Yapılan bu tanımlardan sonra edatın dar ve geniş anlamı ortaya çıkmaktadır.

Necmettin Hacıeminoğlu, "*Edat Arapça bir sözcük olup âlet ve vasıta demektir. Bir gramer unsuru olarak: edatlar tek başlarına anlamları olmayıp, ancak cümledeki diğer sözcük ve sözcük grupları arasında çeşitli münasebetler kurmaya yarayan âlet sözlerdir. Edatlar dilin mantıklı kuruluşunu teşkil eden cümle yapısının harcıdır. Vazife itibariyle isim çekim eklerine benzerler. Dilin bütünü içinde mücerret bir unsur olarak ele alındığı takdirde edatlar çekime gelmeyen "donmuş" ve "kalıplaşmış" sözlerdir.*" şeklinde tanımlar. (Hacıeminoğlu, 1971: V).

Zeynep Korkmaz'ın Gramer Terimleri Sözlüğünde edat, "*Yalnız başına bir anlam taşımayan; ancak, ad ve ad soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran, gramer görevli bağımsız kelime.*" olarak tanımlanmıştır. (Korkmaz, 2007: 79). Bu tanım daha çok son çekim edatları için kullanılmaktadır.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

İsim ile fiil, isim ile fiilimsi, isim ile isim ve isim ile cümle arasında benzerlik, vasıta, beraberlik, sebep, zaman, açıklama, neticelendirme gibi anlam ilgileri kuran; eşdeğer biçimbirimler ve cümleler arasında bağlama görevi yürüten, bağlı olduğu isme seslenme bildiren; cümleye duygusal anlam katarak onu çeşitli açılardan pekiştirmekle görevli olan dil bilgisel anlamlı sözcüklerdir. (Delice, 2017, s. 147).

Edatların Sınıflandırılması

Akalın, edatları yedi başlığa ayırır “bağlama edatları, son çekim edatları, soru edatları, işaret edatları, berkitme edatları, karşılaştırma-denkleştirme edatları ve ünleme edatları”. (Akalın M., 2001, s. 317). Bu başlıklardan “bağlama ve karşılaştırma” edatları bağlaçları; ünleme edatları ünlemleri son çekim edatları da çekim edatlarını kapsamaktadır (Akalın M., 2001, s. 317).

İbrahim DELİCE ise edatları çekim, bağlama, ünlem ve pekiştirme edatları olmak üzere dört başlıkta incelemektedir. (Delice, 2017, s.147). Bu çalışmada Necmettin Hacı Eminoğlu'nun sınıflandırması esas alınmıştır

Çekim Edatları

Çekim edatları, isimlerle ek vasıtasıyla veya eksiz öbekleşerek edat grubunu oluşturur. Bu edat grupları, sözcüklere ve cümlelere çok çeşitli anlamlar kazandırır. Çekim edatı kavramı yerine “ilgeç, ilgeç, son çekim edatı, preposition, postposition” gibi kavramlar da kullanılmakla birlikte dilbilimciler tarafından çoğunlukla çekim edatı ifadesini kullanmaktadırlar.

Çekim edatları, kendinden önceki isme bağlanırken çeşitli ekler alabilir. Bunlar yönelme, ayrılma ve ilgi hâli ekidir. (Özmen, 2016, s. 99). *ne vaktan berü sen bu işi işlersin (KN 26/8) (Zarf), kulağ minüm dapa dutğul (BH 61a/23) (Zarf), bir menüm gibi oğul bulunmaz mı olur (DK 29b-1) (Sıfat), kapuñdan ğayrı yire kılma muhtâc (CH 468) (Sıfat), geçer çalğ koyında yatuban deniz (SN 200-8) (İsim), receb bularuñ üzre keçdi, oyanmadılar (BH 17b/5) (İsim).*

Çekim edatları yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi, kendinden önceki isme bağlanırken çeşitli ekler alabilir. Bunlar yönelme, ayrılma ve ilgi hâli ekidir. (Özmen, 2016, s. 99).

BULGULAR

Çekim Edatları

1. Başkalık, ayrılık, ötekilik bildirenler

1.1. artuğ “ -DAn başka, -DAn Fazla”

İsimlerin Çıkma Hali İle Kullanıldığında Başkalık Ayrılık, Ötekilik Anlamı Katanlar

[61b] pes eger (10) dişiler ikiden *artuğ* olsalar, (CAKT)

Zamirlerin Çıkma Hali İle Kullanıldığında Başkalık, Ayrılık, Ötekilik Anlamı Katanlar

[3b] (11) ve yüz kitâb dağı var anlardan *artuğ*. Nişânlaruñ birisi dağı budur. (CAKT)

1.2. ğayrı “-den başka”

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

İsmin Çıkma Hali ile Kullanıldığında Cümleye -Den Başka Anlamı Katanlar

[6a] Ve kığırũn âlimlerũnũzi, aħbâruũuzı (10) ve tapduğũuz şanemleri, *Taĩrĩdan ğayrı*. (CAKT)

Zamirlerin Çıkma Hali İle Kullanıldığında Cümleye -den başka Anlamı katanlar

[91b] (10) “Degũldũr ol, illâ bir Allâhdur, *andan ğayrı* artuğ ma‘bũd bilħağ yoğdur. (CAKT)

1.3. Özge

İsmin Ayrılma Hali İle Kullanıldığında Cümleye Başkalık, Ayrılık, Ötekilik Anlamı Katanlar

[54a] İy şunlar kim îmân (2) getũrdiler. İç dost dutunmañ. Dĩnũnũz *ehlinden özgey*-ile. (CAKT)

Zamirlerin Ayrılma Hali İle Kullanıldığında Cümleye Başkalık, Ayrılık, Ötekilik Anlamı Katanlar

[17b] (2) *andan özge* Taĩrı yoğdur. (MKT)

2. Benzerlik Ve Miktar Bildirenler

2.1. Berâber “a eşit, gibi”

Verme Hali ile Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler “-A eşit, birlikte, gibi” Anlamaları Katanlar

[3b] Bedũrũstĩ şunlar kim kâfir oldılar (17) anlarũ *ũzerine berâberdũr*. (CAKT)

Berâber Edatı (SKT) Örneklerde -A Eşit, Gibi Anlamaları Katanlar

[465b] (9) Eyit anlar kim bilũrler dağĩ anlar kim bilmezler hiç *beraber* ola mı? (De ki hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?). (SKT)

2.2. Bigi

Yalın Hali

[153b] (1) Ve ehlũmũzi azığlandıuruz ve pâdişâha dũnerũz ve ğardaşumuzı sağlaruz. (2) Ve bir deve *bigi* buğdây artuğ getũrũrũz (CAKT).

Deñlü “gibi, kadar”

[12b] (10) Ol *deñlü* sığırĩ anũ ğatında buldılar, aldılar, boğazladılar. (CAKT)â

2.3. Emsâli “gibi, benzeri”

[4b] (16) Ğureyş ve bunlarũ *emsâli* mũnâfığlar hağğında inmişdũr. (CAKT)

Mişâl “benzer, eş, gibi”

[239b] (12) Beyân itdi size bir *mişâli* kendũ nefsiũnũzden (CAKT)

2.4. Mukâbil

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

[461a] (2) Dağı Tañrı Ta‘âlâ nuşreti şabr eyleyiciler biledür. Ol vaqt kim *muqâbil* oldılar Câlût bile çerisi. (SKT)

2.5. Gibi

İyelik Eki Unsuruyla Bağlananlar

[10b] (5) Mûsâ ‘aleyhi’s-selâm bir taş aldı-y-ıdı, dört kırañlu, âdem *başı gibi*, kim anı Tûr’dan (6) bile getürmiş-idi. (CAKT)

İlgi Hali Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

[3b] (21) *Bunuñ gibi* kôrçütmağdan murâd, ziyâde güccetdür. (CAKT)

2.6. Kadar

İyelik Eki Unsuruyla Birleşen Kadar Edatı

[25a] (1) Tañrıyı severler, kâfirler putların *sevdiği kadar*. (CAKT)

Zamirlerin Yalın Hali İle Kullanımı

[9b] *Ol kadar* kırdılar kim (18) Mûsâ’nuñ özi göyündi, du‘â kıldı. (CAKT)

İsimlerin Yalın Hali İle Kullanımı

[72b] (14) girürler. Ve zulm olunmayalar naķır kadar, ya‘nî hurma çekirdeği üzerindeki nokta *kadar*. (CAKT)

3. Mekân ve Zaman İfade Edenler

3.1. Aşağı “den öte, den aşağı

Ayrılma Hali Eki Unsuruyla Birleşen Aşağı Edatı

[72a] (14) Bedürüstî Allâh yarlıgamaz, aña şirk getürmegi ve yarlıgar *andan aşağısını* (CAKT)

3.2. Berü

[132b] (20) Taħķiķ bir mescid ki yapıldı İslâm üzerine yapıaldan *berü* (21) sen anda tırmaķ evlâdur. (CAKT)

3.3. Degin “a kadar”

Yönelme Hal Eki Unsuruyla Birleşen Degin Edatı

[1b] *âhirine degin*, tâ hâlvetlerinde müţâli‘a kıllalar, mübârek hatırları şafâ bulup andan hemîşe hazz alalar, (CAKT)

3.4. Öñ, öñdin “-den önce”

İsimlerin Çıkma Hali İle Kullanıldığında -Den Önce Anlamı Katanlar

[28b] (15) İslâm’da, kaçan ki bir kişi hac *ayından öñdin* ihrâm iderdi, evine kapusından girmezdi. (CAKT)

Zamirlerin Çıkma Hali İle Kullanıldığında -Den Önce Anlamı Katanlar

[3b] (10) ve şuña ki indürildi *senden öñ*, ya‘nî Zebûr’a, Tevrât’a, İncîl’e (CAKT)

Önce, evvel” Manasında Zaman İfadesiyle Kullanılan

[502b/3] Çalabuñuz daķı atalaruñuz Çalab’sı *öñdün* (8)belki anlara gümân içinde oynarlar (SKT)

3.5. Yaña “den taraf, e doğru”

Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşen Yaña Edatı

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

[49a] (15) Tañrı eyitdi: “Yâ ‘İsâ ben seni sağlayıcıyam ve şaldurıcıyam *benden yaña*. (CAKT)

4. Cihet “Yer-Yön” Bildirenler

4.1. aşıa / aşığa/ aşığa

İsimlerin Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

[117b] (19) nefsunde, yalvarımanı ve gizlüce ve *cehrden aşığa* söz kısmından, (20) şanlada ve ahşamda ve gâfillerden olma. (CAKT)

Zamirlerin Ayrılma Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

[274a] (3) bir ümmet kişilerden şu içürürler davarlarına, tapdı *anlardan aşığa*, (MKT)

karşı “*a doğru, mukabil, göre*”

Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

“-A doğru” Anlamında Yer-Yön İfade Eden Kullanımlar

[320b] (10) İkbâl eyleye ba’zısı *ba’zısına karşı*. (MKT)

4.2. Dapa <dap-a <tap-a “doğru, a doğru, taraf”.

[494b] Dağı bayık sen toğru yol dapa göstersen Tañrı’nuñ yol *dapa* ol-kim anuñdur ol kim göklerdeñür dağı ol-kim yirdedür. İy işler Tañrıdın yaña döner. (SKT)

5. Sebep Ve Gaye Bildirenler

5.1. İçin, için, için

[465b] (12) “Bayık ben *anuñ için* dîni ihlâş eyleyiciyiken kim Tañrı’ya tapam buyrıldum.”eyit. (SKT)

Yalın Halde İsim Unsuruyla Oluşanlar “sebep” Anlamı Taşıyanlar

[101a] (13) ki Tañrı-içündür, ol nesne şanemlerine irişürdi, qurban iderlerdi ve hareh iderlerdi şanemler-içün. (CAKT)

Amaçla, Amacıyla Anlamında Kullanılanlar

[8a] (21) Zîrâ murâd İsrâyil’den Ya’kûb’dur. Ma’nîsi “Allâhçulu” demek olur. Ba’zılar didiler, *anuñ-çuñ* kim [8b] (1) gücüne inanurdı, (CAKT)

5.2. Ötürü, ötrü “den dolayı, sebebiyle”

İsimlerin Çıkma Hali İle Birleşenler

[13a] (21) elleri ve katı ‘azâb vardur anlaruñ-içüñ, *qazandıqlarından ötürü*. (CAKT)

Zamirlerin Çıkma Hali İle Birleşenler

[71b] (11) Ve çekişme *şunlardan ötürü* ki hıyânet iderler nefslerine. (CAKT)

6. Tarz Ve Mukayese Bildirenler

6.1. Göre

İsimlerin Verme Hali ile Birleşenler

“-A uygun olarak” Anlamında Kullanılanlar

[1b] (5) kelâmullâh deñizinde balık gibi yüzem ve anı *mikdâruma göre* tefsir idem. (CAKT)

Zamirlerin Verme Hali İle Birleşenler

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

[18b] (13) vâsi‘ü‘l-cüddur, keremînüñ nihâyeti yokdur. Bilür niyyetlerüñüzi, *aña göre* ‘ıvaz virür. (CAKT)

7. Beraberlik Ve Vasıta Bildirenler

7.1 Beraber “-a eşit, gibi”

Yönelme Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

“ile birlikte” Anlamında Kullanılanlar

[13b] (12) Te‘âlâ atanuñ ve ananuñ hizmetini kendü *hizmetine beraber* kıldı. (CAKT)

7.2. birle, birlen, bile, bilen

7.2.1. Birle

[20b] (8) Vaşıyyet eyledi Millet-i İslâm *birle*. (CAKT)

7.2.2. Bile

İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

[88a] (13) Eger ikiz olsa, *ikisi bile* harâm olurdu ve ol ikinüñ menfa‘atı erüñ olurdu. (CAKT)

İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler

[5b] (1) tasdik eyleyicidir *sizüñ bile* olğan kitâbı ki Tevritdür. (CAKT)

İle Edatından Sonra Birliktelik Anlamını Kuvvetlendirmek Amacıyla Kullanılan Bile Edatı

[109a] (8) Eyitdiler: “Bedürüstî biz, şuña ki Sâlih getüre *anuñ-la bile*, mü‘minlerüz.” (CAKT)

7.3. İle, İlen

İlgi Hâli Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler “Vasıtasıyla, vasıta ederek” Anlamında

Kullanılanlar

[35b] (10) Ol şol nesnedür ki öğütlenür *anuñ-ile* şol ki sizden imân götürür Tañrıya ve kıyâmet günine. (CAKT)

İyelik Ekli İsim Unsuruyla Birleşenler “Vasıtasıyla, Vasıta Ederek” Anlamında

Kullanılanlar

[10a] (6) Tañrı ta‘âla indürür kitâb-ı fazlı *keremi-y-ile* kime dilese kıllarından. (MKT)

8. Kuvvetlendirme Edatları

8.1. Aceb

[372b] (5) kâfirler eyitdi ki: Gösterelüm mi size bir kişi ki ‘*aceb* haber virür. (SKT)

8.2. Dağı< dahı

[7b] (6) şoñra gelenlere *dahı* i‘tibar olmağ için, *dahı* nasihat olmağ için müttakilere, Tañrı ta‘âlâdan korkuculara. (MKT)

8.3. hod “dahi, hatta, de-da”

[5a] (18) haqqı görmeye. Pes anlar cânib-i haqqı *hod* dönmezler. Yâhuz müñafıklarüñ (CAKT)

8.4. Oğ

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

[3a] “Âmîn” du‘ânuñ seheridür (10) *ok* seheri gibi.” (CAKT)

8.5. Tamu “hele”

[177b] (3) şol ki uya saña anlardan bedürüstî *tamu* ‘ıvazuñuzdur key bol ‘ıvaz. (CAKT)

9. Denkleştirme Edatları

9.1. ne...ne

[194b] (9) senun-icun bu dünyâda sen lâmisâs dimekdur ya’ni *ne* kimse bana degsun ve *ne* ben kimseye degeyin dimekdur. (CAKT)

9.2. Yâhûd, yağod “veya”

[36a] (16) *Yâhûd* gizledüñüz nefsuñüzde. İllâ kim va’de idişmeñ anlara (17) sırrı, ya’nî cima’ı *yâhûd* nikâhı (CAKT)

9.3. yâ... yâ

[138a] *ya* saña göster (14) sevüz anlara yaraqladugumuz ‘azâbuñ ba’zını *ya* seni hazretümüze getiriserüz ölüm şerâbın içürüb. (CAKT)

10. Soru Edatları

10.1. hânda< kânda “nerede”

[124a] (4) dür *Zi’l-hicce*’dür Muğarrem’dür. Pes depeleñ müşrikleri *kânda* ki bulursız (CAKT)

10.2. Hangi< kanğı< kankı

10.2.1. kanğı

[318a] (18) ve bühtân sözlerden. Zîrâ ki ‘avret *kanğı* ‘ömürde ana gibi olduğı ve tağkık (CAKT)

10.2.2. kankı

[134b] (2) anlardan şol vardur ki eydür: *Kankıñuzdur* ki arturdı anı işbu sûre i’tikâd cihetinden? (CAKT)

10.3. hanı, hani< kani “nerede”

[167a] (4) *Kanı* benüm ortaqlarum ki çekişürdüñüz anlaruñla mü’minler hağkında? (CAKT)

10.4. kânda “nerede, nereye, ne zaman”

[11b] (11) bir şehr var-idi, adı eyle-idi. Çaçan ki sebt günü olsa, *kânda* balık var-ise hep anda gelür-idi. (CAKT)

10.5. Mu / mı / mi

[95b] Hücet eyledi ana kavmi. Eyitdi: Bana hücet *mi* eylersiz Tañrı ta’âlâ hağkında? (MKT)

10.6. Ne

[278b] (6) Hağk’dan. Pes anlar işitmezler *Qur’ân* *ne* didugini ve anlamak eksiklerine gerekmez. (CAKT)

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

11. Tekerrür Edatları

11.1. Girü “-den sonra, tekrar, yeniden”

[520b] *Araplardan girü* alınmışlara “atı uvvet işleri bir avmdin-yana tiz ounasız. (SKT)

11.2. kere “defa”

[349b] Geldi. Git, didi. Getdi. Üç kere andan ana, dile benden ne dilersen, Makbulümdür didi. (CAKT)

SONUÇ

“Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış Satır Altı Kur’an Tercümelerinde Edatlar” adlı makalede Cevahirül Asdâf Satır Altı Kur’an Tercümesi, Manisa Nüshası Satır Altı Kur’an Tercümesi, Sivas Kongre ve Etnografya Müzesi E.Y. 84/176 Satır Altı Kur’an Tercümelerinin metin yapıları incelenmiş ve Eski Anadolu Türkçesi Satır Altı Kur’an Tercümelerinin genel özelliklerinin paralelinde bazı değerlendirmelere ulaşılmıştır.

Tek başlarına anlamı olmayan sözcükler olarak kabul edilen edatlar ancak diğer kelimelerle birlikte kullanıldıklarında anlam ve görevi olur. Edatlar kendinden önce gelen sözcüğün bir ek almasını veya adın durmalarından birisine girmesini isterler. İncelenen örneklerde edatlar kendinden önceki isimlere öncül bir ek isteyerek çekim edatı oluşturmaktadır.

Aruk, ęayrı, öñ, özge, aşağa, berü, yana, ötürü, ötrü, girü edatları ayrılma hal ekiyle isimlere bağlanarak çekim edatı oluşturmuşlardır.

Beraber, değin, karşı, göre edatları kendinden önce –A verme hali isteyerek oluşmuşlardır.

Gibi, adar için, bile, ile edatları kendinden önce iyelik eki isim unsuruyla birleşerek oluşmuşlardır.

Gibi, için. ile bile adar edatları kendinden önce ilgi hal eki ile birleşerek oluşmuşlardır.

Yukarda görüldüğü gibi iyelik eki isim unsuruyla birleşenler aynı zamanda ilgi hali eki ile birleşerek oluşabilmektedir.

İncelenen metinlerde; *bigi, deñlü, Emsali, misal mukâbil, gibi, adar, dapa, için, acep, daı, hod, o, tamu, ne...ne, yaud<yaod, ya...ya, anda, anda, kanęı, ankı, anı, ani, anı, mu/mı/mi, ne, niçe, nece, kere, girü* edatları yalın halde kullanılmıştır.

İncelenen nüshalara göre en sık tercih edilen edatların kullanım sıklığı şöyledir. İle, için, bile/birle ve gibidir. Toplam örneklerin %22’sini ile %15’ini için, %15’ini gibi %10’unu, bile/birle, edatları oluşturmaktadır.

Kısaltmalar

(CAKT): Cevâhirul-Asdâf Satır Altı Kur’an Tercümesi

(SKT) : Sivas Nüshası Satır Altı Kur’an Tercümesi

(MKT) : Manisa Nüshası Satır Altı Kur’an Tercümesi

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

Tablo 1: Eski Anadolu Türkçesi İle Türkiye Türkçesindeki Edatların Karşılaştırılması

Eski Anadolu Türkçesi	Türkiye Türkçesi
Artuk	Artık
Ġayrı	Gayrı
Özge	Özge
Berâber	Beraber
Bigi	Ø
Emsali	Emsal
Misal	Misal
Mukâbil	Mukabil
Gibi	Gibi
ķadar	Kadar
Aşğa	Aşğı/aşğıda
Berü	Beri
Degin	Değın
Öndin	Önceden
Ön	Önce
Yaña	Yana
ķarşu	Karşı
Dapa	Doğru, -a doğru, taraf
İçin, İçün, üçün	İçin
Ötürü, ötrü	Dolayı
Göre	Göre
Birle, birlen, bile, bilen	İle
İle ilen	İle
Dakı< dahı	Dahi
ħod	Hatta dahi
Oķ	Ø
Tamu	Hele
Ne... ne	Ne... ne
Yâħüd, yahod	Veya yahut
Yâ...yâ	Ya... Ya
ħanda< ķanda	Nerede
Hangi< kanğı< ķankı	Hangi
ħanı, hani< ķanı	Nerede
ķanda	Nerede, nereye, ne zaman
Mu / mı / mi?	Mu / mı / mi?
Ne	Ne
Niçe, neçe <ne+çe	Nasıl, ne kadar
Girü	Geri
Kere	Defa

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

Tablo 2: *Tespit Edilen Edatların Köken Tablosu*
Türkçe Kökenli Edatlar

Türkçe Kökenli Edatlar	Cevhirül Asdâf Kur'an Tercümesi	Manisa Kur'an Tercümesi	Sivas Kur'an Tercümesi
artuğ	artuğ	artuğ	artuğ
özge	özge	özge	özge
bigi	bigi	Ø	Ø
deñlü	deñlü	Ø	Ø
gibi	gibi	gibi	gibi
aşağa	aşağa	aşağa	aşağa
berü	berü	berü	berü
degin	degin	degin	degin
öñ	öñ	öñ	öñ
yaña	yaña	yaña	yaña
aşağa	aşağa	aşağa	aşağa
karşu	karşu	karşu	karşu
dapa	Ø	Ø	dapa
içün	içün	içün	içün
Ötürü,ötrü	ötürü	ötürü	ötürü
göre	göre	göre	göre
birle	birle	birle	birle
bile	bile	bile	bile
ile	ile	ile	ile
dağı	dağı	dağı	dağı
oğ	oğ	Ø	Ø
tamu	tamu	Ø	Ø
ne...ne	ne...ne	Ø	ne...ne
yâ... yâ	yâ... yâ	yâ... yâ	yâ... yâ
Hangi< kanğı< kanğı	kanğı	kanğı	kanğı
hanı, hani< kanı	hanı, hani< kanı	hanı, hani< kanı	hanı, hani< kanı
kıanda	kıanda	kıanda	kıanda
mu / mı / mi	mu / mı / mi	mu / mı / mi	mu / mı / mi
ne	ne	ne	ne
niçe, neçe	niçe, neçe	Ø	Ø
girü	girü	Ø	girü

Bir nüshada olup diğerk nüshalarda olmayan edatlar için “Ø” işareti uygun görülmüştür.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

Tablo 3: *Yabancı Kökenli Edatlar*

Yabancı Kökenli Edatlar	Cevhirül Asdâf Kur'an Tercümesi	Manisa Kur'an Tercümesi	Sivas Kur'an Tercümesi
ğayrı (Arapça)	ğayrı	ğayrı	ğayrı
berâber (Farsça)	berâber	berâber	berâber
emsâli (Arapça)	emsâli	Ø	Ø
mişâl (Arapça)	mişâl	mişâl	Ø
muqâbil (Arapça)	muqâbil	Ø	muqâbil
qadar (Arapça)	qadar	qadar	Ø
Aceb (Arapça)	aceb	aceb	aceb
h�d (Farsça)	h�d	Ø	h�d
yâhûd (Farsça)	yâhûd	yâhûd	yâhûd
kere (Arapça)	kere	Ø	Ø

Bir nüshada olup diğ er nüshalarda olmayan edatlar için "Ø" işareti uygun görülmüştür.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 1 p. 27-39, Spring 2023

KAYNAKÇA

- Delice, H, İ, (2017), *Sözcük Türleri*, İstanbul: Asitan Kitap.
- Delice, H, İ, (2018), *Türkçe Söz Dizimi*, İstanbul: Asitan Kitap.
- Hacıeminoğlu, Necmettin, (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Karabacak, Esra (1994-1999), *Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*.
- Korkmaz, Zeynep, (2007), *Türkiye Türkçesi Grameri*, Ankara: TDK yayınları.
- Küpeli, Harun, (2006), *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satır Arası Bir Kur'an Tercümesi*,
- Özmen, Mehmet, (2016, s, 99), *Türkçenin Sözdizimi*.
- Topaloğlu, Ahmet. (1982), *Cevâhirü'l-asdâf: Giriş-Metin-Sözlük*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doçentlik Tezi.